

Mariola Fiema

Uniwersytet Jagielloński
mariola.fiema@doctoral.uj.edu.pl

Iwona Janowska

Uniwersytet Jagielloński
iwona.janowska@uj.edu.pl

ANALIZA WYBRANYCH PODRĘCZNIKÓW DO NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO W KONTEKŚCIE EDUKACJI SENIORÓW

Analysis of selected Polish as a foreign language course books in the
context of the education of seniors

The main aim of the article is to direct attention towards the specific educational needs of elderly people who are learning a foreign language. One of the main points of this paper is to describe seniors and present biological, psychological, cultural and social factors that affect their SLA (*Second Language Acquisition*) process. Course books used for the process of learning Polish as a foreign language have also been analyzed on the basis of their usefulness for seniors. The analysis of the course books was conducted on the basis of specially prepared criteria for the evaluation of language teaching materials.

Keywords: glottogeragotics, senior, learning process, evaluation of language teaching materials, course book

Słowa kluczowe: glottogeragogika, senior, proces uczenia się/nauczania, ewaluacja materiałów dydaktycznych, podręcznik

1. Wprowadzenie

Jednym ze skutków dynamicznego rozwoju cywilizacyjnego jest zjawisko starzenia się populacji. Według prognoz w ciągu najbliższych dziesięcioleci liczba

ludności w wieku powyżej 60 lat zwiększy się na świecie trzykrotnie. Europa jest kontynentem, gdzie zjawisko starzenia się ludności postępuje najszybciej. Obecnie subpopulacja Europejczyków mających 80 i więcej lat wynosi około 21,5 mln. Szacuje się, że w połowie tego stulecia osób w zaawansowanym wieku będzie w Europie 57,4 mln. Powyższe dane pozwalają już teraz nazwać wiek XXI, choć tak niedawno rozpoczęty, „stuleciem starego człowieka” (Zych, 2012: 158).

Proces starzenia się społeczeństw niesie ze sobą wiele konsekwencji, m.in. społeczną integrację osób w wieku poprodukcyjnym. Osoby starsze stają się coraz bardziej aktywnymi uczestnikami życia społecznego, a ich stale rosnąca liczba skłania do podjęcia działań mających na celu adaptację do starości oraz szybko zmieniającego się świata. Starzejące się społeczeństwo stawia nowe zadania przed dziedzinami, których przedmiotem badań jest szeroko pojęta aktywność kulturalno-oświatowa człowieka, jak również przed instytucjami o charakterze edukacyjnym. Seniorzy, w starciu z wyzwaniem, jakie stawia przed nimi zmieniająca się rzeczywistość, podejmują decyzje o doskonaleniu lub nabywaniu nowych kompetencji (Kobylarek i Kozak, 2010: 97-134), przy czym aktywność edukacyjna osób powyżej pięćdziesiątego roku życia w krajach Europy Zachodniej jest znacznie wyższa niż w Polsce. Według danych z 2014 roku najbardziej aktywni pozostają seniorzy szwedzcy. Około 99% z nich deklaruje aktywny tryb życia na emeryturze, podczas gdy w Polsce jest to 78% populacji seniorów (Abramowska-Kmon i in., 2014: 30-36), jednakże sytuacja ta stopniowo ulega zmianie (Czapiński i Błędowski, 2014: 65-71). Jedną z możliwych ścieżek samorozwoju jest nauka języków obcych, która może przynieść wiele korzyści pod warunkiem, że proces kształcenia zostanie odpowiednio zorganizowany oraz wsparty przez materiały dydaktyczne odpowiadające możliwościom i potrzebom osób starszych (Fabiś, Wawrzyniak i Chabior, 2015: 171-239).

2. Charakterystyka grupy uczących się w wieku senioralnym – czynniki wpływające na proces uczenia się/nauczania języków obcych w okresie starości

Mianem seniora przyjęto się określać osoby w wieku 60-65 lat oraz starsze, które przekroczyły metrykalny próg starości i znalazły się w tzw. wieku poprodukcyjnym, co oznacza, że nie wykazują już pełnej zdolności do pracy. Jest to uogólnienie stosowane na potrzeby statystyki publicznej, gdyż prawo dopuszcza aktywność zawodową ludzi powyżej 65 roku życia (Jaroszevska, 2013: 22). Jednakże do grona seniorów można zaliczyć już osoby w wieku od 45 do 59 lat, których nazywa się „średnio dorosłymi”, stąd też synonimiczne używanie do słowa „senior” wyrażenia „osoba 50+”. Przedział wiekowy pomiędzy 60-74 rokiem życia określa się jako „trzeci wiek” lub „średnią starość”, natomiast jednostki żyjące dłużej niż 90 lat należą do grupy „długowiecznych” (Klimczuk, 2012: 17-18).

Seniorzy są grupą niezwykle zróżnicowaną, o czym decyduje nie tylko wiek emerytalny, ale i zakres nabytej przez nich wiedzy, doświadczeń, dokonywanych wyborów życiowych, warunków życia, cech osobowości, genotypów oraz stopnia zaawansowania procesów starzenia się.

Czynnikiem, który wyróżnia tę grupę w zakresie nabywania nowych kompetencji, jest specyficzny charakter organizowania procesu dydaktycznego, w szczególności dotyczącego nauczania języków obcych. Podstawową cechą procesu uczenia się/nauczania jest dobrowolność. Dobrowolna nauka osób starszych przybiera różne formy. Coraz popularniejsza staje się obecnie zinstytucjonalizowana edukacja seniorów, odbywająca się w klubach seniora, różnego rodzaju stowarzyszeniach czy w ramach działalności uniwersytetów trzeciego wieku.

Na podjęcie decyzji o rozpoczęciu procesu samokształcenia wpływa wiele czynników. Uwarunkowania fizjologiczne, a niejednokrotnie także osobowość czy postawa życiowa jednostek blokują ten proces. Potrzeby seniorów zależą w dużej mierze od motywów skłaniających ich do podjęcia nauki języka obcego. Do najistotniejszych zaliczyć należy rzeczywiste społeczne uwarunkowania danej jednostki, tj.: potrzeby aktywności, bezpieczeństwa, godnej starości, towarzystwa, wymiany intelektualnej, weryfikacji i zachowania dotychczasowych zdolności psychomotorycznych, akceptacji oraz pomocy, szczególnie tej płynącej ze strony bliskich krewnych (Jaroszewska, 2010: 255). Aby nauka języków obcych przez osoby w wieku późnej dorosłości spełniała zakładane cele, niejednokrotnie pozajęzykowe, proces ten musi przebiegać w zgodzie z możliwościami ludzi starszych i wychodzić naprzeciw ich potrzebom, co z kolei determinuje wybór odpowiednich materiałów dydaktycznych.

O wydajności fizycznych oraz psychicznych funkcji warunkujących pomyślny przebieg procesu uczenia się/nauczania przesądza spłot wielu różnych czynników. Dla ograniczenia negatywnego wpływu na proces uczenia się pojawiających się w okresie starości *dysfunkcji wzroku* (Kic-Drgas, 2010: 202-203) należy zwrócić uwagę na formę materiałów nauczania, z którymi pracować będą seniorzy. Istotny okaże się w tym względzie dobór ćwiczeń i podręczników o odpowiednio dużej czcionce czy niezbyt jaskrawej kolorystyce. Kolejnym wyznacznikiem staje się układ materiału. Powinien być harmonijny i przejrzysty, a prezentacja treści winna odbywać się każdorazowo w podobny, zaplanowany sposób. Ważne dla prawidłowego przebiegu procesu dydaktycznego może okazać się nawet natężenie światła w sali, a także układ stolików zapewniający uczącym się optymalną odległość od prezentowanych treści nauczania. Miejsce powinno dostarczać nauczycielowi sposobności wyeliminowania możliwie wielu niepożądanych źródeł hałasu (z zachowaniem autentyczności słuchowisk), przeszkadzających osobom z problemami słuchu w recepcji słyszanych treści, niezależnie od tego czy będzie to dotyczyło odsłuchiwania nagrań, czy też wypowiedzi lektora lub innych uczących się.

Z uwagi na ograniczenia *aparatu artykulacyjnego* osób starszych prowadzący nie mogą zapominać o wygospodarowaniu podczas zajęć dodatkowego czasu na ćwiczenia fonetyczne. Nauka prawidłowej wymowy i intonacji wymaga od seniorów większego wysiłku niż od uczniów młodszych.

Nie bez znaczenia dla procesu nauczania pozostaje pora oraz czas trwania zajęć językowych. W przypadku organizacji kursu dla wieloosobowej grupy nie sposób całkowicie wyeliminować trudności związanych z występowaniem u niektórych osób *zaburzeń rytmu okołodobowego*, jednak warto pamiętać, że lekcje nie mogą trwać zbyt długo, gdyż skutkuje to osłabieniem koncentracji oraz zmęczeniem uczących się, a tym samym wpływa demotywująco.

Rodzaje ćwiczeń przygotowywanych przez nauczyciela bądź zawartych w materiałach nauczania powinny umożliwiać w razie potrzeby samodzielną pracę w domu. Jest to konieczne ze względu na występowanie w wieku senioralnym *mnogiej patologii* (współwystępowania różnych chorób), ograniczającej niejednokrotnie udział uczącego się w zajęciach. Dzięki odpowiednim ćwiczeniom może on w wypadkach nieobecności samodzielnie nadrabiać zaległości, nie czując, iż jest w tym względzie zależny od pomocy osób trzecich.

Uwzględniając kwestię *motywacji*, należy wziąć pod uwagę fakt, że dorośli będą zazwyczaj bardziej zmotywowani do uczenia się, jeśli uwierzą, że są w stanie przyswoić nowe treści. Poczucie własnej wartości oraz przeświadczenie o możliwości osiągnięcia sukcesu mimo wielu ograniczeń jest bardzo pomocne. Nauka będzie zapewne przebiegać efektywniej, kiedy informacje zostaną osadzone w kontekście z życia wziętym, tak by senior mógł stale odnosić się do osobistych doświadczeń. Nauczanie języka obcego można też połączyć z nabywaniem kompetencji w innym zakresie, np. z wdrażaniem seniora do korzystania z narzędzi multimedialnych i nowoczesnych środków przekazu, jak choćby Internetu. Istotne jest także ugruntowanie świadomości, że nabyta wiedza pomoże uczącemu się w rozwiązywaniu konkretnych, znaczących problemów, np. pozwoli mu na większą niezależność w codziennym funkcjonowaniu. Niezwykle ważny jest w tym zakresie dobór tematyki zajęć, tak by była interesująca z perspektywy seniora. Nauczyciel już na początku pracy powinien wspólnie z uczącymi się dokonać wyboru zagadnień atrakcyjnych dla swoich podopiecznych, by następnie umiejętnie wpleść je w program nauczania.

Specyficznych rozwiązań wymagają także problemy, jakie seniorzy napotykają w zakresie *funkcjonowania systemu poznawczego* oraz *wydolności pamięci*. W konsekwencji zaburzeń o charakterze biologicznym i psychicznym należy wydłużyć czas ekspozycji materiału, grupować go w mniejsze jednostki, zwiększać częstotliwości powtórzeń, unikać inicjowania kilku czynności jednocześnie oraz zredukować wszelkie czynniki zaburzające przetwarzanie informacji. Warto mieć na uwadze, iż w wieku senioralnym pogarsza się także funkcjonowanie pamięci

długotrwałej (Kic-Drgas, 2010: 199-200). Wraz z wiekiem nasilają się trudności z hamowaniem mechanizmu interferencji, czyli nakładania się informacji nieistotnych i ważnych z perspektywy procesu dydaktycznego. Starsze osoby miewają problemy z zapamiętywaniem bądź odtwarzaniem szczegółów zaobserwowanych lub zastyszanych scen, choć ich streszczenie nie stanowi dla nich większego kłopotu.

Jeżeli chodzi o czynniki, takie jak *autonomia*, *potrzeba pomocy*, a także *osobowość*, nie można zapominać o silnym zróżnicowaniu umiejętności oraz oczekiwań uczących się. W edukacji osób dorosłych duży nacisk kładzie się więc na indywidualizację oraz różnorodność stosowanych strategii nauczania/uczenia się, a także na zachęcanie seniorów do wykorzystywania tych nabytych we wcześniejszych okresach życia.

Odwoływanie się do zasobu informacji i doświadczeń językowych uczących się sprawia, że przyswajane wiadomości nabierają znaczenia, a przez to zostają trwale zapamiętane. W procesie nauczania osób starszych, szczególnie na początkowym poziomie zaawansowania, dopuszcza się używanie języka ojczystego na zajęciach. Taki zabieg redukuje poziom niepokoju, stwarza bezstresową atmosferę pracy.

Wysoki stopień kompetencji językowej w języku rodzimym przekłada się bezpośrednio na przyswajanie języków obcych. Nauka słownictwa czy gramatyki zaplanowana w zgodzie z predyspozycjami aparatu poznawczego uczących się może okazać się owocna i łatwa. Problemy z wydolnością pamięci mogą rekompensować w tym wypadku poznane w ciągu życia mnemotechniki oraz odwoływanie się do intuicji językowej (Kic-Drgas, 2010: 204).

Niezwykle ważny w kontekście pracy z seniorami jest rodzaj, a także sposób udzielania objaśnień. Nauczyciel powinien być szczególnie wyczulony na to, z jakiego typu osobami pracuje, tak by nie zaburzać ich poczucia kontroli, gdyż może to wpłynąć demotywująco na stosunek do prowadzącego, a tym samym do nauki. Nie można również zapominać o utrzymaniu wysokiego poziomu kultury osobistej w stosunku do uczących się.

Warto podjąć refleksję nad *kulturowymi uwarunkowaniami zachowań seniorów*. Niejednokrotnie przyjęty przez nich styl pracy, stosunek do nauczyciela, sposób myślenia czy postawa życiowa zdeterminowane są przez kulturę kraju, z którego pochodzą.

3. Kryteria ewaluacji podręczników do nauki języków obcych w kontekście potrzeb i możliwości seniorów

Podręcznik, będący często jednym z podstawowych narzędzi pracy ucznia i nauczyciela, powinien zawierać treści bądź informacje, które uczeń ma za zadanie przyswoić, ale także stanowić źródło motywacji, zachęcać do nauki języka obcego.

Na podstawie szczegółowej analizy potrzeb fizycznych oraz psychologiczno-społecznych uczących się w wieku późnej dorosłości (zob. powyżej), a także w oparciu o klasyfikację i zestaw funkcji pełnionych przez materiały glottodydaktyczne (zob. Pfeiffer, 2001: 161-176), wyróżniono pięć nadrzędnych kryteriów oceny podręczników do nauki języków obcych w kontekście specyficznych potrzeb seniorów.

Pierwszym z nich jest *kryterium adresatywności*, określające przeznaczenie podręcznika, a więc służące ustaleniu, dla jakiej grupy uczących się został on opracowany, jaki jest początkowy i docelowy poziom zaawansowania językowego uczących się oraz czy treści zawarte w podręczniku odpowiadają potrzebom intelektualnym bądź zainteresowaniom odbiorców. Warto przy tym pamiętać, że odbiorcą podręcznika jest zarówno uczeń, jak i nauczyciel. Pomoce dydaktyczne powinny ułatwiać nauczycielowi przygotowanie i prowadzenie zajęć oraz dostarczać wskazówek na temat organizacji procesu nauczania. Bardzo przydatna pod tym względem okazuje się dostępność poradnika metodycznego.

Drugim z przyjętych kryteriów jest *kryterium koherencji materiałów* służące ustaleniu, czy do podręcznika zostały dołączone inne pomoce dydaktyczne, tj. zeszyty ćwiczeń, klucze odpowiedzi, transkrypcje nagrań, materiały audialne i audiowizualne, słowniki, gramatyki, tabele gramatyczne, itp. Kryterium koherencji wskazuje również na stopień zintegrowania materiałów pomocniczych z podręcznikiem głównym. Zadaniem materiałów pomocniczych jest w dużej mierze utrwalanie oraz rozwijanie tych samych kompetencji bądź sprawności, których rozwijaniu służy podręcznik, a także motywowanie do dalszej nauki.

W przypadku nauczania seniorów kompletność i koherencja materiałów dydaktycznych jest niezwykle istotna. Wszelkie pomoce naukowe przeznaczone dla osób w wieku późnej dorosłości, a w szczególności podręcznik, powinny zawierać odnośniki informujące, z jakich materiałów uczący się mogą skorzystać, by utrwalić lub poszerzyć swoją wiedzę, umiejętności, nadrobić zaległości lub też, gdzie szukać wyjaśnień dla trudnych zagadnień, szczególnie w przypadku podejmowania samodzielnych działań. Ważnym elementem podręcznika dla seniorów może okazać się obecność komentarza odautorskiego, instruującego, jak najefektywniej korzystać z podręcznika.

Kolejną wytyczną stanowi *kryterium typograficzne*, określające strukturę i szatę graficzną podręcznika. Są to dwa elementy, które w znaczący sposób powinny wyróżniać podręczniki do nauczania języków obcych seniorów. Znaczna większość specyficznych uwarunkowań osób starszych wynika ze zmian fizjologicznych postępujących wraz z wiekiem, jak choćby spadku wydolności narządów wzroku czy słuchu. W związku z tym struktura i szata graficzna podręcznika oraz jakość materiałów audiowizualnych powinny rekompensować te fizyczne niedostatki. Analizując typografię danego podręcznika,

należy zwrócić uwagę na takie elementy, jak: prezentacja treści, a więc zastosowany rodzaj progresji językowej, struktura poszczególnych rozdziałów, język poleceń, format książki, oznaczenie i rozmieszczenie materiału, rodzaj papieru, wielkość czcionki, kolorystyka oraz waga, a także funkcje i stopień zintegrowania materiałów audiowizualnych z treściami podręcznika.

Czwarte kryterium dotyczy kwestii merytorycznych (*kryterium merytoryczne*), sprawdza więc stopień zgodności celów wyznaczonych przez podręcznik oraz zawartych w nim treści nauczania z dokumentami programowymi, np. *Europejski system opisu kształcenia językowego*. Dotyczy to rozwijania językowej kompetencji komunikacyjnej (lingwistycznej, socjolingwistycznej, socjokulturowej, interkulturowej), podejmowania działań językowych, dopasowania katalogów tematycznych, wdrażania do stosowania strategii uczenia się oraz dostarczania informacji o kulturze i realiach życia użytkowników języka docelowego.

Ostatni z przyjętych wyznaczników, *kryterium metodyczne*, określa sposób organizacji procesu dydaktycznego, determinujący jego przebieg, a niejednokrotnie także efekty. Wybierając podręcznik, należy zwrócić uwagę na metodę, którą pozwala realizować, konsekwencję, spójność, adekwatność założeń, celów oraz treści kształcenia. Bez względu na to, do jakiej grupy wiekowej skierowane są materiały glottodydaktyczne, powinny one wykorzystywać możliwie wiele różnorodnych form i technik kształcenia, sprzyjających aktywizacji uczniów oraz indywidualizacji nauczania. Do kolejnych istotnych zadań podręcznika należą: 1) rozwijanie autonomii uczących się, mające wymiar ściśle pragmatyczny, przygotowujące uczącego się do wykorzystywania wiedzy i umiejętności językowych nabytych w trakcie kursu poza klasą, w naturalnym kontekście, w sytuacjach nie do końca przewidywalnych; 2) realizacja progresji językowej – najlepiej pod tym względem dostosowany wydaje się spiralny układ treści, gdyż zapewnia swobodę decydowania o kolejności realizowania tematów proponowanych przez autorów podręcznika bądź też zwiększanie częstotliwości powtórzeń, a tym samym utrwalanie danych zagadnień; 3) zapewnienie środków do samokontroli i autoewaluacji, przygotowanych na podstawie ustandaryzowanych wymagań zawartych np. w dokumentach programowych. Systematyczna kontrola oraz ocena własnych umiejętności buduje, szczególnie u starszych uczniów, poczucie postępu językowego oraz pozwala na refleksję nad przyswojonym materiałem lub ewentualnymi brakami. Narzędzia do ewaluacji powinny pojawiać się ze stałą częstotliwością, np. po każdej jednostce metodycznej, a w przypadku materiałów przeznaczonych dla osób w wieku późniejszej dorosłości nawet po każdym podrozdziale.

Podręcznik powinien także stwarzać możliwość samodzielnego przygotowania się do testów biegłości językowej lub egzaminów certyfikatowych, chociażby poprzez dobór odpowiednich ćwiczeń lub załączenie przykładowych arkuszy egzaminacyjnych.

4. Wyniki analizy podręczników do nauki języka polskiego jako obcego w kontekście potrzeb seniorów

Podręcznik odpowiadający potrzebom osób starszych to ciągle rzadkość na rynku wydawniczym. Nauczyciel języka, który prowadzi zajęcia z seniorami, staje więc przed problemem wyboru odpowiednich materiałów dydaktycznych, dostosowanych do potrzeb tej grupy uczących się.

Taką trudność napotykają również nauczyciele języka polskiego jako obcego, bowiem nie opracowano jeszcze w obrębie tej dydaktyki przedmiotowej podręczników skierowanych do seniorów. Stąd konieczność weryfikacji dostępnych materiałów dydaktycznych do nauczania polszczyzny. Analizę podręczników ogólnych do nauki języka polskiego pod względem przydatności dla uczących się w wieku senioralnym przeprowadzono na podstawie specjalnie do tego celu opracowanych kryteriów ewaluacji materiałów dydaktycznych (zob. Aneks – Siatka analizy podręcznika), a jej wyniki omówiono poniżej.

Analizie poddano pomoce dydaktyczne, wydane w latach 2003-2015, ze względu na fakt, iż wcześniejsze publikacje mogłyby nie spełnić części zakładanych kryteriów, tzn. zgodności z założeniami *ESOKJ* (w polskiej wersji językowej dokument ten funkcjonuje od 2003 r.), czy nie uwzględniać wymagań obecnych w systemie certyfikacji języka polskiego (system certyfikacji znajomości języka polskiego powstał w 2004 r.). Są to podręczniki często stosowane w procesie nauczania języka polskiego jako obcego w kraju i za granicą.

Jak wykazała analiza materiałów dydaktycznych, *Dzień dobry* (cz. 1 i 2) autorstwa Aleksandry Janowskiej i Magdaleny Pastuchowej wychodzi naprzeciw specyficznym potrzebom seniorów. Zarówno w kwestii podejmowanej tematyki, jak i szaty graficznej. Podręczniki przedstawiają losy wielopokoleniowej polskiej rodziny (dzieci, rodziców, dziadków), której perypetie są bliskie większości dorosłych odbiorców. Mogą oni utożsamiać się z wybranymi postaciami bądź porównywać ich przygody do własnych doświadczeń. Fabularny charakter kursu pozwala na intensywną eksplorację tematu relacji międzyludzkich, pokazując także życie i problemy starszych ludzi. Podręczniki sprzyjają również pracy lektora. Ich struktura pozwala na szybkie przygotowanie zajęć. Niestety, wśród dołączonych materiałów zasadniczo spełniających powierzone im funkcje zabrakło poradnika metodycznego. Autorki sugerują, iż uczeń powinien korzystać z dodatkowych pomocy dydaktycznych, nie wskazują jednak, do jakich materiałów mógłby się odwołać. Uwagi odautorskie znajdujące się we *Wstępie* dotyczą czasu i sposobu pracy z podręcznikiem. Uczący się i lektorzy odnajdą tam również krótki opis kursu oraz jego najważniejszych założeń. Seniorom sprzyja sposób prezentacji treści, tzn. linearno-koncentryczny rodzaj progresji językowej, stała, uporządkowana struktura jednostek oraz

prosty język poleceń do ćwiczeń zawierających przykładowe rozwiązania. Na szczególną uwagę zasługuje symetryczne i przejrzyste rozmieszczenie materiału na poszczególnych stronach, stonowana, pastelowa kolorystyka oraz szerokie marginesy zawierające pomocne informacje lub służące do robienia własnych notatek. Wśród materiałów audiowizualnych, które zasadniczo spełniają swoje zadania i odpowiadają treściom podręcznika, przeważają ilustracje przedstawiające życie bohaterów. Niewielka liczba fotografii oraz informacji o charakterze realizowawczym i kulturoznawczym negatywnie rzutuje na autentyczność prezentowanych treści. Nadrzędnym celem kursu jest rozwijanie językowej kompetencji komunikacyjnej uczących się, co pozostaje zgodne z założeniami przyjętej metody nauczania. Ćwiczenia zamieszczone w podręcznikach pozwalają na efektywne kształcenie kompetencji lingwistycznej, socjolingwistycznej oraz socjokulturowej. Zagadnienia gramatyczne i leksykalne zostały wyróżnione w kolorowych ramkach, opatrzone reprezentatywnymi przykładami użycia oraz pozbawione zbędnego komentarza. Książki są przystępne także dla osób niemających doświadczenia w uczeniu się gramatyki, nawet rodzimych języków. W każdej jednostce znajdują się ćwiczenia fonetyczne. Kurs w niewielkim stopniu rozwija kompetencję interkulturową uczących się, pozbawiając ich możliwości nawiązywania międzynarodowego dialogu, wymiany doświadczeń lub realizowania projektów interkulturowych. Podręczniki umożliwiają również podejmowanie wszystkich działań językowych, choć dominujące, indywidualne formy pracy ograniczają nieco ustną interakcję i mediację. W *Dzień dobry* nieobecne są elementy pozwalające uczniom na opanowanie strategii uczenia się i wdrożenia ich w nie, nie ma także klucza odpowiedzi do ćwiczeń, co w znaczący sposób ogranicza autonomię uczących się oraz uniemożliwia samokontrolę. Bloki ćwiczeniowe obecne w każdej jednostce, a także lekcje powtórzeniowe dają szansę na utrwalenie nabytych wiadomości i umiejętności. Brakuje jednak narzędzi do samooceny czy elementów skłaniających do refleksji nad przebiegiem procesu uczenia się/nauczania. Kurs nie gwarantuje przygotowania do testu biegłości językowej lub egzaminu certyfikatowego.

Podręczniki *Cześć, jak się masz?* (cz. 1 i 2), których autorem jest Władysław Miodunka, przeznaczone są do nauki języka polskiego na poziomach A1 i A2. Rozwijaniu kompetencji lingwistycznej sprzyja bogactwo ćwiczeń wykorzystujących zróżnicowane formy pracy i techniki nauczania, jak również prezentowanie struktur gramatyczno-leksykalnych w formie kolorowych ramek, tabel lub schematów opatrzonych wnikliwym komentarzem gramatycznym. Zrozumienie nowego słownictwa ułatwia dołączony (cz. 2) ministownik polsko-angielski. Książki zapoznają uczących się z polską wymową i ortografią. Poczucie te pozwalają na podejmowanie wszystkich działań językowych. W podręcznikach wykorzystano linearno-koncentryczny układ progresji językowej.

Mają uporządkowaną strukturę, tj. podział jednostek na podrozdziały pojawiające się w stałym układzie. Materiały audialne zamieszczone na płycie CD dają uczniom szansę na rozwijanie sprawności rozumienia ze słuchu oraz kształcenie poprawnej wymowy i intonacji. Podręczniki odpowiadają założeniom *ESOKJ*, jak również uwzględniają wymogi systemu certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego. *Cześć, jak się masz?* zaznajamia bowiem uczących się ze strukturą testu biegłości językowej. Służy temu uzupełnienie materiałów pomocniczych o przykładowe arkusze egzaminacyjne, przygotowane dla poziomów A1 i A2. Kurs realizuje program *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego* (Miodunka, 2004) i tym samym zachęca uczniów do wymiany doświadczeń czy budowania dialogu pomiędzy kulturami. Propozycje projektów o charakterze interkulturowym wspierają autonomię uczących się, a także pozwalają na praktyczne wykorzystanie zdobytych wiadomości i umiejętności. Podręczniki nie wdrażają uczących się do stosowania strategii uczenia się. Autor jedynie skłania uczniów do samoobserwacji podczas nauki oraz wyboru najlepszego dla siebie sposobu przyswajania wiedzy czy radzenia sobie w sytuacjach komunikacyjnych. Samodzielnej nauce sprzyja obecny w książkach rozbudowany komentarz gramatyczny, jak również duża liczba przykładów ilustrujących dane struktury językowe. Podręczniki nie zawierają klucza odpowiedzi do ćwiczeń ani arkuszy ewaluacyjnych. Utrudnia to autokontrolę, samoocenę oraz refleksję na temat procesu uczenia się/nauczania. Materiały wizualne (fotografie) stanowiące bodziec do komunikacji lub integralną część ćwiczeń są przedawnione. Szczególnie te zamieszczone w pierwszym tomie przedstawiają obraz Polski z lat 90. Struktura i treści zawarte w książkach pozwalają lektorom na szybkie przygotowanie zajęć. W poradniku metodycznym nauczyciele mogą znaleźć informacje na temat lepszego wykorzystania materiałów dydaktycznych. Tematy poruszane w podręcznikach zasadniczo zgadzają się z ogólnym katalogiem tematycznym, sugerowanym przez *ESOKJ*. Atrakcyjność kursu podnosi jego fabularny charakter (francuski bohater, Michael, poznaje swoje polskie korzenie). Komentarz gramatyczno-leksykalny i polecenia sformułowane w języku angielskim. Oprócz piktogramów sugerujących użycie materiałów audialnych zamieszczonych obok poszczególnych poleceń, uczeń nie znajdzie w książkach wskazówek informujących o tym, z jakich innych pomocy dydaktycznych (słowników, gramatyk, itp.) mógłby skorzystać, by zrozumieć, utrwalić lub powtórzyć dane zagadnienie. Podręczniki wydrukowano na gładkim, matowym papierze, zastosowano dużą czcionkę i przejrzystą kolorystykę, lecz ich niewielki format sprawia, że rozmieszczenie treści jest mało przejrzyste.

Kolejną pozycją na liście podręczników poddanych analizie jest trzyczęściowy kurs *Hurra!!! Po polsku* (cz. 1, 2 i 3) przygotowany dla osób rozpoczynających naukę języka polskiego, doprowadzający uczniów do poziomu B1. Seria

podręczników porusza aktualne tematy prezentowane w autentycznych sytuacjach z życia codziennego, które wprowadzają informacje realio- i kulturoznawcze (szczególnie w cz. 2 i 3), odpowiadając tym samym potrzebom komunikacyjnym dorosłych uczących się. *Hurra!!! Po polsku* umożliwia szybkie przygotowanie ciekawych lekcji, które nauczyciel może urozmaicić dostępnymi w poradniku metodycznym propozycjami gier bądź zabaw. Poradnik objaśnia także zasady pracy oraz dostarcza wskazówek na temat organizacji zajęć czy motywowania uczniów. Kurs wyposażono w pomoce dydaktyczne, tj. zeszyty ćwiczeń, płyty CD z nagraniami tekstów, gramatykę języka polskiego, językowe testy plasujące, zestaw ćwiczeń do testowania słownictwa w pracy, gramatyki oraz czytania, bardzo dobrze uzupełniające i rozwijające treści podręczników. We *Wstępie* do każdej części *Hurra!!! Po polsku* znajdują się informacje o dodatkowych materiałach, jakie można wykorzystać w procesie uczenia się/nauczania. Wszystkie części serii realizują linearno-koncentryczny układ progresji językowej, a funkcjonalny spis treści sprawia, że uczeń może z łatwością odnaleźć interesujące go zagadnienia. Elastyczna struktura jednostek zawierających zbyt dużo różnorodnych treści oraz niesymetryczne rozmieszczenie materiału na poszczególnych stronach potęgują wrażenie chaosu, utrudniając osobom starszym pracę z książką. Materiały audiowizualne bardzo dobrze korespondują z podręcznikiem kursowym. Cele kursu zgadzają się zarówno z założeniami podejścia komunikacyjnego, jak i zaleceniami *ESOKJ*. Podręczniki pozwalają uczącym się rozwijać językową kompetencję komunikacyjną. Zagadnienia gramatyczne prezentowane są zazwyczaj metodą indukcyjną, a przedstawienie nowych struktur odbywa się z wykorzystaniem kolorowych tabel lub schematów. W książce (cz. 1) znajdujemy elementy służące ćwiczeniu wymowy i intonacji. Ponadto kurs zaznajamia z konwencjami komunikacyjnymi stosowanymi w języku polskim oraz umożliwia podejmowanie różnych ról komunikacyjnych. Dzięki zastosowaniu szerokiej gamy ćwiczeń, wykorzystujących różnorodne formy i techniki pracy, podręcznik ułatwia też realizację wszystkich działań językowych. W *Hurra!!! Po polsku* znajduje się niewielka ilość elementów kształcących kompetencję interkulturową uczących się. Podręczniki nie wdrażają bezpośrednio do stosowania strategii uczenia się. Autonomię uczniów wspiera prosta prezentacja struktur językowych, liczne dodatkowe materiały pomocnicze, klucz odpowiedzi do ćwiczeń i swobodny dostęp do transkrypcji nagrań. W każdej z trzech części kursu występują sekwencje powtórzeniowe. Brakuje jednak elementów ewaluacyjnych skłaniających do głębszej refleksji nad procesem uczenia się/nauczania. Kurs przygotowuje do testów biegłości językowej oraz egzaminu certyfikatowego. Sprzyja temu w szczególności struktura jednostek powtórzeniowych w trzeciej części *Hurra!!! Po polsku*, jak i zestawy dodatkowych ćwiczeń egzaminacyjnych oraz przykładowych testów, znajdujących się wśród materiałów towarzyszących.

Podręczniki *Kiedyś wrócisz tu...* (cz. 1 i 2), przygotowane przez Ewę Lipińską i Elżbietę Dąmbuską, zostały opracowane dla poziomów B2 i C1. Poruszane w nich tematy mogą zaciekawiać starszych uczących się. Kurs zawiera interesujące, a nawet bulwersujące teksty, również takie, które bezpośrednio dotyczą ludzi starszych, wywołując pożądane w procesie uczenia się/nauczania zaangażowanie emocjonalne i prowokując uczących się do dyskusji bądź formułowania własnych opinii. Duża różnorodność dostępnych tekstów i ćwiczeń ułatwia pracę lektorom, pozwalając im na szybkie przygotowanie zajęć. Brakuje jednak poradnika metodycznego. We *Wstępie* znajduje się krótki opis kursu i wskazówki dotyczące pracy z podręcznikami, lecz nie ma informacji na temat dodatkowych pomocy dydaktycznych, z których mogliby korzystać uczący się bądź nauczyciele. Do podręczników dołączono jedynie płytę CD z nagraniami znajdujących się w nich tekstów, co pozwala uczniom zapoznać się z wymową i intonacją w języku polskim. Materiały audialne nie realizują jednak funkcji motywacyjnej. Struktura jednostek jest stała. Każdą z nich podzielono na trzy części rozwijające odmienne kompetencje i sprawności. Polecenia zostały sformułowane w języku polskim w prosty, zrozumiały sposób. Mały format książek, ograniczona kolorystyka oraz niemalże całkowity brak materiałów wizualnych powodują, iż uczący się mogą mieć wrażenie obcowania z tekstem ciągłym i kłopoty z dostrzeżeniem potrzebnych im informacji. Także zagadnienia gramatyczne, leksykalne, słowotwórcze nie zostały w żaden sposób graficznie wyróżnione. Podręczniki pozwalają uczniom bardzo dobrze rozwijać kompetencję lingwistyczną, jednak w kwestii kształcenia kompetencji socjolingwistycznej, socjokulturowej i interkulturowej przejawiają znaczne niedociągnięcia, m.in. nie pozwalają na podejmowanie różnych ról komunikacyjnych czy realizowanie projektów interkulturowych. Ograniczona ilość zakładanych form pracy (w większości praca indywidualna) odbija się negatywnie na kwestii działań językowych. W podręcznikach znajduje się niewiele elementów umożliwiających podejmowanie ustnej czy pisemnej interakcji. Leży to w dużej mierze w gestii nauczyciela. *Kiedyś wrócisz tu...* nie wspiera uczących się w opanowywaniu i stosowaniu strategii uczenia się. Prezentacja treści realioznawczych czy kulturoznawczych odbywa się głównie poprzez zamieszczone w podręcznikach teksty reprezentujące różne style językowe i gatunki literackie. W obrębie każdej lekcji znajdują się teksty liryczne. Taki zabieg zaznajamia uczniów z polską kulturą wysoką. Tematyka wykorzystanych tekstów dotyczy niejednokrotnie historii polskich miast, czy też powiązanych z nimi legend, a więc pełni funkcję kulturową. Podręczniki ograniczają autonomię uczących się. Samodzielne rozwijanie kompetencji umożliwia, co prawda, część tekstowa zawarta w każdej jednostce, a kontrolę i autokorektę dołączony klucz odpowiedzi do ćwiczeń, lecz pełne wykorzystanie potencjału książek (dotyczy to w szczególności

realizacji części komunikacyjnej) możliwe jest tylko przy udziale nauczyciela. Zamieszczenie obszernej części ćwiczeniowej w każdej jednostce umożliwia utrwalenie nowego materiału. Brakuje elementów o charakterze powtórzeniowym, występujących ze stałą częstotliwością, jak również tych skłaniających uczniów do refleksji nad procesem uczenia się/nauczania.

Kurs pod tytułem *Polski jest cool* autorstwa Ewy Piotrowskiej-Roli i Mażeny Porębskiej, opracowany z myślą o podstawowym poziomie zaawansowania językowego (A1), pozwala uczącym się rozwijać kompetencje lingwistyczne. Zagadnienia gramatyczno-syntaktyczne (wprowadzane metodą indukcyjną) oraz leksykalne (prezentowane zawsze w kontekście użycia) zostały ze sobą ściśle powiązane, a ich dobór oraz kolejność realizacji podporządkowano praktyce językowej. Każda struktura językowa została przedstawiona za pomocą kolorowych tabel lub ramek, zamieszczonych tuż obok utrwalających je ćwiczeń. Dodatkowym udogodnieniem dla uczniów-seniorów jest ponowne zebranie materiału gramatycznego na końcu książki w postaci funkcjonalnych tabel. *Książkę Studenta* wyposażono w kompletny kurs fonetyki języka polskiego, co w połączeniu z dużą ilością materiałów audialnych pozwala na opanowanie przez osoby starsze poprawnej wymowy i intonacji. Duża ilość ćwiczeń bazujących na autentycznych oraz aktualnych materiałach, w powiązaniu z licznymi tekstami imitującymi sytuacje z życia codziennego, oswaja uczących się z różnymi konwencjami komunikacyjnymi oraz stylami wypowiedzi funkcjonującymi w języku polskim. Książka nie inicjuje jednak częstego podejmowania różnych ról komunikacyjnych. Podręcznik wykorzystuje rozmaite formy i techniki pracy, co ułatwia uczącym się realizowanie wszystkich działań językowych. Treści prezentowane w ramach kursu oraz kształt dostępnych materiałów zachęcają do samodzielnej pracy, umożliwiając także praktyczne zastosowanie zdobytej wiedzy czy umiejętności. Klucz odpowiedzi do ćwiczeń znajduje się jedynie w poradniku metodycznym. Zawartość oraz struktura podręcznika pozwala nauczycielom na szybkie przygotowanie zajęć. Lektorów wspierają również wskazówki bądź dodatkowe pomoce, które zamieszczono w poradniku metodycznym. Brakuje informacji dotyczących posługiwania się materiałami udostępnionymi w ramach kursu lub innych, z których uczniowie mogliby korzystać, by rozwijać swoje kompetencje i umiejętności. Sytuacje komunikacyjne prezentowane w podręczniku wzorowane na tych z życia codziennego stanowią niewątpliwie użyteczny i atrakcyjny przedmiot nauki dla osób dorosłych. Mimo udogodnień w postaci dużego formatu czy stonowanej, estetycznej kolorystyki, elastyczna struktura obszernych rozdziałów, niesymetryczne rozmieszczenie treści na poszczególnych stronach, mała czcionka oraz waga (1,2 kg) nie sprzyjają seniorom. Podręcznik nie zapoznaje uczących się ze strategiami uczenia się i nie wdraża do ich stosowania. Kurs nie zawiera elementów pozwalających

na systematyczne powtarzanie materiału, samokontrolę czy refleksję nad przebiegiem procesu uczenia się/nauczania; nie ułatwia także przygotowania do testów biegłości językowej czy egzaminów certyfikatowych, gdyż brak w nich przykładowych arkuszy testowych bądź egzaminacyjnych.

Seria *Polski, krok po kroku* została przygotowana z myślą o poziomach zaawansowania językowego A1 i A2. Podręczniki wspierają autonomię uczących się, są bowiem częścią interaktywnego kursu zamieszczonego na internetowej platformie edukacyjnej *e-polish.eu*. Kurs zaplanowano tak, aby umożliwić samodzielną naukę języka, wspomaganą licznymi materiałami dodatkowymi, dostępnymi w dużej mierze za pośrednictwem Internetu. Platforma edukacyjna to narzędzie wspierające również lektorów. Wśród materiałów dostępnych *online* znalazł się poradnik metodyczny zawierający uwagi na temat efektywnego wykorzystywania pomocy dydaktycznych, a także pracy na zajęciach. Nauczycielom zaoferowano szkolenia na temat obsługi serwisu *e-polish.eu*. Kształcenie językowej kompetencji komunikacyjnej oraz podejmowanie wszystkich działań językowych umożliwia zarówno duża ilość ćwiczeń wykorzystujących zróżnicowane formy i techniki pracy, jak i pomoce dydaktyczne, wśród których znajdują się: płyta CD, zestaw tablic gramatycznych, zeszyty ćwiczeń, gry i zabawy językowe. Opis serii oraz wskazówki na temat korzystania z książek znajdują się w podręcznikach, a także na stronie internetowej, zdecydowanie ułatwiają pracę uczącym się. Ważną rolę pełnią w tym zakresie materiały audiowizualne, których podstawowym zadaniem jest inicjowanie komunikacji w języku polskim. Zagadnienia gramatyczne wprowadza się w większości metodą indukcyjną z wykorzystaniem ułatwiających zapamiętywanie, kolorowych ramek lub tabel, a słownictwo prezentowane jest zawsze w naturalnym kontekście. Aktualne i autentyczne treści zawarte w *Polski, krok po kroku* dostarczają uczącym się wielu informacji o charakterze realio- i kulturoznawczym, budując tym samym obraz współczesnej Polski. Wprowadzenie bohaterów polskich oraz cudzoziemskich, z którymi uczący się może się utożsamiać, wywołuje emocjonalne zaangażowanie uczniów. Tematy rozwijane w kolejnych jednostkach zasadniczo zgadzają się z ogólnym katalogiem tematów do komunikacji zawartym w *ESOKJ*. Podręczniki realizują linearno-koncentryczny rodzaj progresji językowej. Struktura jednostek, zawierających optymalną do zrealizowania ilość treści, jest stała. Każda lekcja jest zakończona krótką częścią powtórzeniową. Jasny i zrozumiały jest także język poleceń, wyrażonych za pomocą krótkich zdań w formie grzecznościowej. Wszystkie ćwiczenia zostały opatrzone przykładowymi rozwiązaniami. Obiór treści utrudnia błyszczący papier, zbyt jaskrawa (czerwona) kolorystyka oraz niesymetryczne rozmieszczenie materiału na poszczególnych stronach. Dlatego też podręczniki mogą sprawiać wrażenie nieuporządkowanych i chaotycznych. Choć autorki

zapewniają, że w książkach wykorzystano techniki pozwalające uczniom łatwiej i szybciej zapamiętywać nowe treści, brakuje elementów bezpośrednio wdrażających do stosowania strategii uczenia się. Kurs nie zawiera arkuszy lub skali samooceny, które pozwoliłyby uczącym się na ocenę własnych umiejętności bądź skłaniałyby do refleksji nad procesem uczenia się/nauczania. Serii nie wyposażono również w przykładowe testy lub zestawy zadań egzaminacyjnych.

Polski mniej obcy przeznaczony dla poziomu B2 wydrukowano w dużym formacie, na matowym papierze, czytelną czcionką, z zastosowaniem stonowanej kolorystyki. Książka jest lekka, a treści zostały rozmieszczone w sposób uporządkowany i przejrzysty. Struktura jednostek nie jest stała, lecz precyzyjne oznaczenia oraz podział na sekcje wprowadzające zagadnienia gramatyczne czy rozwijające sprawności ułatwiają pracę z książką. Podręcznik zaznajamia uczących się z konwencjami komunikacyjnymi występującymi w języku polskim oraz rozwija poszczególne kompetencje językowe. Kurs w ograniczony sposób umożliwia podejmowanie rozmaitych ról komunikacyjnych i działań językowych, na co wpływają zakładane formy pracy, jak również stosowane techniki nauczania. *Polski mniej obcy* prezentuje także zagadnienia gramatyczne oraz leksykalne, odpowiednie dla zaawansowanego poziomu nauczania, najczęściej przy użyciu tabel lub schematów opatrzonych zwięzłym komentarzem, jednakże ilość ćwiczeń utrwalających nowe struktury może okazać się niewystarczająca. Podręcznik realizuje także funkcję interkulturową, pozwala uczącym się na podejmowanie międzykulturowego dialogu i wymianę doświadczeń. Przekazując aktualne treści o zróżnicowanym poziomie trudności oraz korzystając z autentycznych materiałów, jak np. artykuły prasowe, teksty popularnych piosenek lub wzory dokumentów, zaznajamia uczących się z realiami życia w Polsce. Lekcje poświęcone obchodom Bożego Narodzenia i Wielkanocy wprowadzają uczniów w krąg polskich tradycji i polskiej kultury. Podręcznik zachęca do samodzielnej nauki: jego druga część zawiera materiały wspierające indywidualny proces uczenia się, tj. transkrypcje nagrań, klucz odpowiedzi do ćwiczeń. Dodatkowy materiał do ćwiczeń oraz przykładowy test ułatwiają przygotowanie do egzaminu certyfikatowego. Prezentowana pozycja nie umożliwia uczącym się opanowania strategii uczenia się i nie wdraża do ich stosowania. Brakuje sekcji powtórzeniowych służących utrwaleniu wiadomości bądź arkuszy czy też skali samooceny, sprzyjających refleksji nad przebiegiem procesu uczenia się. Omawiany podręcznik umożliwia lektorom szybkie przygotowanie zajęć, jednak wśród materiałów dodatkowych nie odnajdziemy poradnika metodycznego.

5. Wnioski i ocena podręczników

Analiza podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego, przeprowadzona w oparciu o informacje na temat specyficznych uwarunkowań i potrzeb

seniorów, oraz przedstawione w artykule kryteria ewaluacji wykazały, iż żadna z dostępnych na polskim rynku wydawniczym pozycji nie spełnia wszystkich postawionych założeń. Każdy z podręczników, prócz szeregu niezaprzeczalnych zalet, przejawia także znaczące braki. Wniosek ten nie stanowi jednak zarzutu w stosunku do analizowanych materiałów, gdyż żaden z podręczników nie powstawał z myślą o seniorach. Przeprowadzona analiza miała za zadanie jedynie ocenić wykorzystywane na kursach języka polskiego pozycje pod względem przydatności dla uczących się w wieku senioralnym.

Podlegające ewaluacji podręczniki zasadniczo spełniają funkcję poznawczą, choć jedynie dwa z nich, *Dzień dobry* oraz *Kiedys wrócisz tu...*, realizują tematy bezpośrednio dotyczące osób w wieku późnej dorosłości.

Kryterium koherencji materiałów spełniają najlepiej seria *Hurra!!! Po polsku* wraz z *Polski krok po kroku*. Obudowane różnymi materiałami dodatkowymi (w drugim przypadku dostępnymi także *online*), sprawiają, że zajęcia mogą stać się bardziej atrakcyjne i efektywne, motywować studentów do wyťažonej pracy, sprostać ich indywidualnym potrzebom, jak również wspierać działania nauczycieli.

Zaprezentowane powyżej podręczniki nie wychodzą naprzeciw potrzebom seniorów w kwestii prezentacji materiału i szaty graficznej. W szczególności rozmieszczenie materiału na poszczególnych stronach bądź elastyczna struktura jednostek nie odpowiadają specyficznym potrzebom osób starszych. Na tym polu godne polecenia okazują się jedynie dwie pozycje: *Polski mniej obcy* oraz ponownie *Dzień dobry*.

Większość materiałów poddanych analizie bardzo dobrze wspomaga rozwój językowej kompetencji komunikacyjnej uczących się oraz pozwala na podejmowanie różnych działań językowych, przygotowując uczniów do efektywnego uczestniczenia w codziennej komunikacji, a także osiągnięcia celów językowych i pozajęzykowych.

W kwestii przekazywania treści realio- i kulturoznawczych na uwagę zasługuje w szczególności podręcznik *Cześć, jak się masz?*, który konsekwentnie realizuje program kulturowy, uwzględniając przy tym problematykę wejścia Polski do Unii Europejskiej. Również te z kursów, które operują dużą liczbą autentycznych materiałów i fotografii, a więc *Hurra!!! Po polsku*, *Polski jest cool* oraz *Polski, krok po kroku*, ułatwiają uczącym się poznanie realiów życia w Polsce. Co więcej, zostały one opracowane w taki sposób, by jak najlepiej wspierać autonomię uczących się czy zachęcać do samodzielnych działań.

Niestety, żaden z poddanych analizie podręczników nie ułatwia opanowania strategii uczenia się i komunikowania się w języku polskim oraz nie wdraża bezpośrednio do ich stosowania. Jedynie uwagi zamieszczone w *Cześć, jak się masz?* sygnalizują, że uczący się powinni obserwować siebie i wybierać najbardziej użyteczne dla siebie techniki pracy.

Większość omawianych pozycji (*Cześć, jak się masz?*, *Dzień dobry, Kiedyś wrócisz tu...*, *Polski jest cool, Polski mniej obcy*) nie zawiera elementów umożliwiających systematyczne powtarzanie danych partii materiału ani samodzielną ocenę swoich wiadomości i umiejętności. Żadnej z pozycji nie wyposażono też w arkusze samooceny, które skłaniałyby do głębszej refleksji nad procesem uczenia się.

Duże wsparcie w przygotowaniach do testów biegłości językowej czy egzaminów zapewniają uczącym się te podręczniki, które nie tylko odpowiadają standardom zalecany przez *ESOKJ* czy Państwową Komisję ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, ale też dysponują przykładowymi zestawami zadań testowych lub arkuszami egzaminacyjnymi. W ich kręgu znalazły się trzy pozycje: *Cześć, jak się masz?*, *Hurra!!! Po polsku* oraz *Polski mniej obcy*.

6. Podsumowanie

Niniejsze rozważania stanowią próbę zwrócenia uwagi na społeczne i edukacyjne potrzeby osób starszych, a także na zjawisko, jakim jest kształtowanie się nowego typu uczącego się – seniora. Przeprowadzone analizy upoważniają zaś do wysunięcia postulatu tworzenia materiałów dydaktycznych w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego, które uwzględniałyby specyficzne uwarunkowania oraz oczekiwania, w szczególności tematyczne, starszych uczących się. Z całą pewnością opracowanie nowego typu podręczników sprawiłoby, że wyzwanie, jakim jest dla seniora nauka języka obcego, miałoby szansę stać się dużo bardziej efektywne, przyjemne i satysfakcjonujące.

BIBLIOGRAFIA

- Abramowska-Kmon, A. i in. 2014. *Portret generacji 50+ w Polsce i w Europie. Wyniki badania zdrowia, starzenia się i przechodzenia na emeryturę w Europie (SHARE)*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Czapiński J., Błędowski P. 2014. *Aktywność społeczna osób starszych w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny*. Warszawa: Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*. 2003. Warszawa: Wydawnictwa CODN.
- Fabiś, A., Wawrzyniak, J. K., Chabior, A. 2015. *Ludzka starość. Wybrane zagadnienia gerontologii społecznej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Jaroszewska, A. 2010. „Kilka uwag na temat metodologii badań prowadzonych wśród osób w wieku senioralnym”. *Neofilolog*, 34: 253-254.
- Jaroszewska, A. 2013. *Nauczanie języków obcych seniorów w Polsce. Analiza potrzeb i możliwości w aspekcie międzykulturowym*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

- Klimczuk, A. 2012. *Kapitał społeczny ludzi starych na przykładzie mieszkańców miasta Białystok*. Lublin: Wiedza i Edukacja.
- Kic-Drgas, J. 2010. „Senior – (nie)zwykły uczeń w centrum zainteresowania glottodydaktyki”. *Lingwistyka Stosowana. Przegląd*, 3: 197-209.
- Kobylarek, A., Kozak, E. (red.). 2010. *Starość u progu XXI wieku. Uniwersytety Trzeciego Wieku wobec problemów starzejącego się społeczeństwa*. Wrocław: Agencja Wydawnicza „ARGI” s.c.
- Miodunka, W. T. (red.). 2004. *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Stan obecny – programy nauczania – pomoce dydaktyczne*. Kraków: Universitas.
- Miodunka, W. T. 2013. „Glottodydaktyka polonistyczna w rozwoju nauczania i badań polszczyzny w latach 1950-2012”. (w) *70 lat współczesnej polszczyzny – zjawiska, procesy, tendencje. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Janowi Mazurowi*. (red. A. Dunin-Dudkowska, A. Małycka). Lublin: Wydawnictwo UMCS: 681-710.
- Pfeiffer, W. 2001. *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki*. Poznań: Wydawnictwo Wagros.
- Zych, A. 2012. „Globalne starzenie się oraz potrzeby społeczne, kulturalne i edukacyjne ludzi starych – wyzwanie dla uniwersytetów trzeciego wieku”. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 2(58): 158-164.

Podręczniki

- Burkat, A., Jasińska, A. 2007. *Hurra!!! Po polsku 2*. Kraków: Prolog.
- Burkat, A., Jasińska, A., Małolepsza, M., Szymkiewicz, A. 2010. *Hurra!!! Po polsku 3*. Kraków: Prolog.
- Janowska, A., Pastuchowa, M. 2008. *Dzień dobry*. Katowice: Ś.C.E.R.
- Lipińska, E., Dąmbska, E. G. 2007. *Kiedyś wrócisz tu... cz. I: Gdzie nadwiślański brzeg*. Kraków: Universitas.
- Lipińska, E., Dąmbska, E. G. 2008. *Kiedyś wrócisz tu... cz. II: By szukać swoich dróg i gwiazd*. Kraków: Universitas.
- Madeja, A., Morcinek, B. 2007. *Polski mniej obcy*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”.
- Małolepsza, M., Szymkiewicz, A. 2007. *Hurra!!! Po polsku 1*. Kraków: Prolog.
- Miodunka, W. T. 2006. *Cześć, jak się masz?, cz. I: Spotykamy się w Polsce*. Kraków: Universitas.
- Miodunka, W. T. 2006. *Cześć, jak się masz?, cz. II: Spotkajmy się w Europie*. Kraków: Universitas.
- Piotrowska-Rola, E., Porębska, M. 2012. *Polski jest cool*. Lublin: Wydawnictwo Episteme.
- Stempek, I., Stelmach, A., Dawidek, S., Szymkiewicz, A. 2010. *Polski, krok po kroku A1*. Kraków: Glossa.
- Stempek, I., Stelmach, A., Dawidek, S., Szymkiewicz, A. 2012. *Polski, krok po kroku A2*. Kraków: Glossa.

ANEKS

SIATKA ANALIZY PODRĘCZNIKA

1. KRYTERIUM ADRESATYWNOŚCI

- 1.1. POZIOM
- 1.2. ODBIORCA-UCZEŃ:
- 1.3. ODBIORCA-NAUCZYCIEL:

2. KRYTERIUM KOHERENCJI MATERIAŁÓW:

2.1. MATERIAŁY POMOCNICZE:

- 2.1.1. Rodzaj:
- 2.1.2. Funkcje:
 - Kompensacyjna:
 - Motywująca:
- 2.1.3. Uwagi odautorskie:.....

3. KRYTERIUM TYPOGRAFICZNE:

3.1. PREZENTACJA TREŚCI:

- 3.1.1. Rodzaj progresji językowej:
- 3.1.2. Struktura podręcznika:
- 3.1.3. Struktura jednostek
- 3.1.4. Język poleceń:

3.2. SZATA GRAFICZNA:

- 3.2.1 Format:
- 3.2.2. Oznaczenie i rozmieszczenie materiału:
- 3.2.3. Rodzaj papieru:
- 3.2.4. Czcionka:
- 3.2.5. Kolorystyka:
- 3.2.6. Waga:

3.3. MATERIAŁY AUDIOWIZUALNE:

- 3.3.1. Rodzaj:
- 3.3.2. Funkcje:

4. KRYTERIUM MERYTORYCZNE

- 4.1. CELE:
- 4.2. KOMPETENCJE:
 - 4.2.1. Kompetencje lingwistyczne:
 - 4.2.2. Kompetencje socjolingwistyczne:
 - 4.2.3. Kompetencje socjokulturowe:
 - 4.2.4. Kompetencje interkulturowe:
- 4.3. DZIAŁANIA JĘZYKOWE:

4.4. TREŚCI NAUCZANIA:

4.5. STRATEGIE:

4.6. ZAGADNIENIA KULTUROWE:

5. KRYTERIUM METODYCZNE

5.1. METODA NAUCZANIA:

5.2. TECHNIKI NAUCZANIA I FORMY PRACY:

5.3. ROZWIJANIE AUTONOMII:

5.4. EWALUACJA:

5.5. PRZYGOTOWANIE DO EGZAMINU: